

Posudek oponenta bakalářské práce: Rakhimbekov, Damir: *Humova kritika teorií společenské smlouvy v Esejích a Pojednání o lidské přirozenosti* (FHS, 2024).

Mgr. Martin Švantner, PhD

Cíl předkládané práce tkví, slovy autora, v analýze toho zda a jakým způsobem je v *Esejích* přítomna Humova „věda o lidské přirozenosti“, a ve zkoumání problematiky, zda jeho kritika teorií společenské smlouvy vychází z pozic vypracovaných v *Pojednání*, nebo představuje posun k samostatné a svébytné argumentaci.

Tento cíl se autorovy dle mého soudu naplnit nepodařilo, moje výhrady k předloženému textu jsou následující.

Předpokládám z uvedené proklamacce, že základním žánrem práce je nejspíše filosofický komentář, ve kterém by měl autor jednak prokázat jak (i) orientaci ve zkoumaném díle, tak – nakolik to bakalářský stupeň studia umožňuje – (ii) předvést přesnou znalost adekvátní sekundární literatury a (iii) zejména pak si osvojit jistou řemeslnou preciznost v práci s používanými pojmy. V neposlední řadě (iv) by text měl splňovat formální a stylistické náležitosti, které se na tento typ práce kladou. V prvním a druhém případě text naplňuje požadavky částečně a selhává podle mého názoru ve všech ostatních.

V prvním případě (i) je text přinejlepším průměrný – kandidátovi na bakalářský titul z humanitních věd jistě nelze upřít z textu citelnou snahu se nějak po svém s Humovou filosofií vyrovnat. Autorovu snahu pak provází obvyklé stylistické nešvary, provázející pokusy napsat první větší akademickou práci: mám zde na mysli středoškolská klišé a la čtenářský deník, ve kterých se zkoumaný autor hodnotí jako „aktuální pro dnešek“, jako „hluboký a podložený“ (s. 8) apod. Tato výhrada nemá povahu zásadní výtky, ale celkově pozitivnímu vyznění textu nepřidá. Přesunul bych se tedy k podstatnějším námitkám týkající se právě interpretace zkoumaných textů.

Prvně bych chtěl říci, že místa, kde autor přímo sleduje a komentuje předložený překlad vybraných pasáží, jsou po mém soudu nejsilnější stránkou práce. Na druhé straně se mi zdá, že parafráze a překlad jsou na bakalářskou práci málo: měly by být základem pro interpretační práci, nikoliv jediným výsledkem. První obsahová výhrada se týká autorem proklamovaného interpretačního rámce, není totiž vůbec jasné s jakým druhem, jakkoliv provizorní, hermeneutiky chce k textu přistoupit. Jednodušeji vyjádřeno, když se autor (několikrát) ptá, zda jde v případě spojitosti kritiky teorie společenské smlouvy a obecného rámce humovské

filosofie přirozenosti o „pouhou“ návaznost, nebo „logický důsledek“, čtenáři nevysvětlí, co se míní jak onou „pouhostí“ tak „logikou“ Humových argumentů. Z textů nic takového, podle mého, vyčíst nelze – nevím, co má být svébytností Humovy argumentace. Shrnutí, zdá se mi, že autor nakonec namísto řádného vysvětlení nabízí velmi vágní a také banální zjištění, že Hume je „praktičtější“ a „empiričtější“ než zatracování „racionalisté“ (o nichž se v toho v textu také příliš nedozvíme). Tato dichotomie mezi „Humem praktikem“ a „abstraktním racionalismem“, má v práci povahu a formu kvazi-argumentu *strašáka* (*strawman*), kdy se vytvoří domnělá a příliš abstraktní skupina „racionálních spekulantů“, která stojí v opozici proti Humově „praxi a empirickému pozorování“. Příkladem zde je samotná, encyklopedická, definice společenské smlouvy, kterou autor uvádí v poznámce pod čarou:

„Teorie společenské smlouvy-společenská smlouva je teoretický koncept, který se používá k vysvětlení původů a legitimacy politických autorit a společenských řádů. Podle této teorie se jednotlivci v hypotetickém "přirozeném stavu" dohodli na vytvoření společnosti a vlády, aby zajistili své základní potřeby, jako je bezpečnost, pořádek a spravedlnost. Tato dohoda, známá jako společenská smlouva, je základem politické autority a stanovuje práva a povinnosti jak vládců, tak občanů.“

Základní problém práce zde spočívá v tom, že když autor říká, že Humova perspektiva se „vymyká tradičním schématům teorie společenské smlouvy“ (s. 12), měl by vysvětlit jaké přesně aspekty jiných teoretiků (Rousseau, Hobbese, Locka nebo Spinozy?) společenské smlouvy má namysli. Mnozí z výše jmenovaných by totiž neměly problém souhlasit s tím, co autor uvádí v další poznámce pod čarou, tentokrát již v odkazu na zasvěcený komentář Hynka Janouška:

„H. Janoušek překládá Humův termín "original contract" jako "původní smlouva", což by mohlo vést k mylné interpretaci. Ačkoliv Hume kritizuje koncept společenské smlouvy jakožto historické události, používá termín "původní smlouva" spíše jako myšlenkový experiment k analýze principů fungování společnosti. Janoušek se tak snaží zachovat Humovu terminologii, je však třeba mít na paměti, že Hume vkládá do pojmu "původní smlouva" odlišný význam, než jaký mu přisuzovali někteří jeho současníci.“

Bylo by zajímavé a textu prospěšné, kdyby se tyto poznámky proměnily ve vlastní interpretační práci, zvláště pokud je předmětem práce Humova kritika této filosofické, spíše doktríny, než teorie. U mnohých výše zmíněných klasiků by bylo možné, nakolik je mi z jejich četby známo, najít pohled analogický Humově: v případě ideje společenské smlouvy

nejde o pouhý deliberativní akt, ale spíše o myšlenkový experiment vyjadřující predominantní rámec („přirozenost“ vs. „společnost“) ve kterém se něco jako morální základ sociální dohody vůbec konstituuje a realizuje. Celá práce, která by vycházela s přísnější a přesnější komparace s některým se zmiňovaných klasiků, by působila přesvědčivěji – a to i z hlediska představení konkrétnějšího cíle Humovy kritiky.

Dostávám se tak, podle mne, k nejpálčivějšímu místu práce, kterou je zacházení s užívanými pojmy. Když autor například uvádí, že Hume „zdůrazňuje význam zkušenosti a pozorování před abstraktními principy“ (s. 6), bylo by třeba – a to i vzhledem k uvedenému, hlavnímu, záměru textu – jasně vysvětlit co se míní „abstrakcí“, „zkušeností“ a „pozorováním“ (přičemž důsledné vysvětlení těchto pojmů v rámci filosofie Davida Huma a s ohledem na sekundární literaturu by nejspíše vystačilo na samostatnou bakalářskou práci).

Podobně je tomu s řadou dalších v textu užívaných konceptů: Humovi je často přisuzována snaha popsat „reálné historické procesy a lidského chování“ (s. 9): Co však Hume vůbec míní „realitou“ („reálnou praxí“, „reálnými fakty“ apod.; viz s. 20)? Co chápe pod „historií“ a také onou „reálnou historicitou“? (Prostá odpověď, že „zdůrazňuje vášně“ nebo „vzdvihuje moc“ je málo – to činí například Rousseau i Hobbes) Jak Hume chápe chování? A jak vlastně tedy rozumí v kontextu k realitě a historicitě, v práci mnohokrát skloňované „přirozenosti“?

Analogické výhrady lze vést k výrokům jako na s. 12, kde autor uvádí, že „Humova kritika společenské smlouvy reflektuje jeho pragmatický přístup k politice a jeho specifické chápání morálky“ - pokud autor vychází mj. ze sekundárního textu, který zasazuje Humovo myšlení do kontextu americké filosofie, bylo by adekvátní se vyhnout užití pojmu „pragmatismus“ *lidovým* (tedy *common sense*) způsobem. Přitom zasazení do Huma do tradice amerického pragmatismu (zejména pro zhodnocení jeho skepticismu u Peirce, nebo jeho kritika vznesená Deweym), by také mohlo být podnětným a zajímavým tématem (na jinou bakalářskou práci). Zde ovšem pojem „pragmatický“, použitý jako součást zmíněného, neúměrně zjednodušujícího kvaziargument na kterém text vratce stojí, jenž má Huma odlišit od „racionalistů“, slouží jako nástroj hlavní interpretační chyby, kde ze skotského filosofa, skeptika, je nakonec udělán autorovou optikou transcendentální esencialista, jehož přínos spočívá pouze v tom, že „zdůrazňuje“ a tedy - autorovou optikou viděno - v podstatě substancializuje a nakonec tedy i abstraktně racionalizuje „praxi“.¹

¹ Podle mne zajímavým tématem a možná i námětem předložené práce, který zde ovšem spíše vyvěrá z autorovy argumentační neobratnosti a ledabylé práci s užitými koncepty, by mohlo být právě to, nakolik je sám

Autor uvádí (s. 12), že „Humovy myšlenky nás vedou k zamyšlení nad tím, co drží společnost pohromadě, jaké jsou skutečné zdroje politické autority a jakým způsobem lze dosáhnout spravedlivého a stabilního společenského řádu“. Zajímalo by mne, jaká forma vlády by takovým „stabilním řádem“ z hlediska Humovy perspektivy měla být?

Podobná příliš rozmáchlá prohlášení nalezneme i v závěru práce: „Současná behaviorální ekonomie a evoluční psychologie například zpochybňují předpoklad racionality v lidském rozhodování“ (s. 37) – opět o jaké autorky/autory by konkrétně se jednalo? Při důkladnější rešerši by autor možná zjistil, že ve fenomenalistické psychologii se například humovské pojetí minimálního já stalo již dávno diskutovaným tématem.

Dostávám se k poslední oblasti výhrad, kterou je formální stránka práce, jež sama podle mého soudu stačí k jejímu odmítnutí. Za katastrofální a nutné k přepracování považuji formátování textu – je třeba provést přehledné číslování kapitol, nadpisů apod.; některé pasáže působí spíše jako poznámky z četby či odnikud navržené věty; způsob uvádění odkazů je nejednotný; text používá anglické uvozovky; v textu je rozeseta dlouhá řada typografických chyb (absentující mezery za tečkami apod.)

Shrnuto, předkládaný text se mi částečně jeví jako nepříliš důsledná a nepříliš povedená seminární práce, která nesplňuje požadavky kladené na to, aby byla akademickou kvalifikační prací. Přesto bych chtěl říci, že disponuje potenciálem na stylisticky ukázněnější a argumentačně přesnější dotáhnutí. Práci navrhuji z výše uvedených důvodů dopracovat/přepracovat a nedoporučuji ji k obhajobě.

Hume v hodnocení teorie společenské smlouvy věrný svému skepticizmu a akcentu induktivního způsobu poznání.